

11 TEZ

ONBİRİNCİ TEZ KİTAP DİZİSİ

DEMOKRASİ, DEVLET VE SINIFLAR

Ralph Miliband

Görüşme

Gülnur Savran

Marx ve Demokrasi

Levent Köker

Liberal Demokrasi

Necip Çakır

Piyasa ve Demokrasi

Sungur Savran

Türkiye'de Darbeler

Bülent Tanör

İslâm ve Demokrasi

Yıldırım Koç

Sendika

İçi Demokrasi

Cenan Bıçakçı

ASİS Deneyimi

Perry Anderson

**Sosyal Demokrasinin
Sonu mu?**

Atila Eralp

Sosyalist

**Enternasyonal'in
Çözümü**

Arif Geniş

İşçi Hakları

Tartışması

Şevket Pamuk

ABD-Avrupa

Rekabeti

Galip L. Yalman

Askerî Devlet

6

ONBİRİNCİ TEZ KİTAP DİZİSİ : 6

Haziran 1987

Kapak : Sertaç Ergin
Kapak Baskı : Orhan Ofset
Dizgi / Baskı : Final Ofset A.Ş.

ULUSLARARASI YAYINCILIK Ltd. Şti.

Klodfarer Cad. No: 31/5
Cağaloğlu - İstanbul

ONBİRİNCİ TEZ KİTAP DİZİSİ
DANIŞMA KURULU:

Tanju Akad, Hacer Ansal, Cengiz Arın, Korkut Boratav, Atılâ Eralp,
Ömer Erzeren, Yıldırım Koç, Şevket Pamuk, Nail Satlıgan,
Gülnur Savran, Sungur Savran, Mustafa Sönmez, E. Ahmet Tonak
İşaya Üşür, Galip L. Yalman, Ragıp Zaralı

Abone Koşulları (Yılda Dört Kitap) :

Yurtiçi : 4500 TL.
Yurtdışı: ABD (Uçak postası ile) : \$ 20
Büyük Britanya : £ 10
Federal Almanya : 32 DM
Fransa : 110 FF

Banka veya posta havalelerinin *Uluslararası Yayıncılık*
adına gönderilmesi rica olunur.

Sendika-İçi Demokrasi

Yıldırım KOÇ

Sınıf mücadelesinin sürdüğü ve sürdürüleceği önemli alanlardan biri de insanların kendi konumları ve geleceklerine ilişkin söz haklarıdır. Sınıflı toplumda, bu söz hakkı üretim araçları üzerindeki mülkiyet farklılaşmasından kaynaklanan bir temel eşitsizliğin sınırları çerçevesinde genişletilebilir. Ancak bu sınırlar çerçevesinde söz hakkını genişletme mücadelesi ile gerçek bir demokrasi mücadelesi birbirini tamamlayacak biçimde sürdürülebilir.

İşçi sınıfının kapitalizm çerçevesindeki geniş kitle örgütlenmelerinden biri sendikalardır. Birçok durumda en önemli kitle örgütlenme biçimi sendikalar olmakla birlikte, çeşitli dönemlerde ve ülkelerde, sendikaların dışında yaygın sınıf örgütlenmelerine de rastlanabilir.

İşçi sınıfının kapitalizmin sonuçlarına duyduğu kendiliğinden tepkinin bir ürünü olan sendikalar, kapitalizmin ekonomik sonuçlarına olduğu kadar, demokrasi alanındaki sonuçlarına da tepki gösterirler. Birçok durumda demokrasi konusunda getirilen sınırlandırmaların ana amacı ekonomik sömürüyü artırmaktır. Diğer taraftan, sermayenin üretim araçları üzerindeki mülkiyetinden kaynaklanan ve işçilerin iş güvencelerini, üretim süreci içindeki konumlarını ve işyerindeki ilişkilerini etkileyen birçok hakları daha vardır. Sermayenin bu hakları (ve işçilerin hakkının olmaması) kapitalist sistemin temel niteliğinin bir sonucudur.

Sendikalar, kapitalist sistem çerçevesindeki demokrasi mücadelelerinde (a) ekonomik sömürüye karşı daha özgür bir mücadele verebilecekleri genel demokratik bir çerçevenin yaratılması için ve (b) üretim sürecinde, sermayenin kapitalizmin doğasından kaynaklanan söz hakkının sınırlandırılması için, işçilerin bir bölümünü örgütler ve onların kısa vadeli çıkarlarını temsil ederler. Sendikala-

rın bir bölümü, kapitalizmin aşılması mücadelesine de şu ya da bu ölçüde dolaylı veya doğrudan destek sağlayabilir.

Kapitalizmin sonuçlarına karşı tepkinin ürünü olan ve bir ölçüde de kapitalizmi aşma çabasında olabilen sendikaların (a) bu amaçları ile uyumlu olabilmeleri ve (b) bu amaçlarını gerçekleştirecek kitle desteğini sağlayabilmeleri için, sendika-içi demokrasi konusunda da son derece duyarlı olmaları gerekmektedir.

Sendika-içi demokrasi, sendikaların birer işçi kitle örgütü olabilmesinin yolu ve aracıdır. Sendika-içi demokrasinin uygulanmadığı yapıların, kapitalizmdeki biçimiyle demokrasinin sınırlarının genişletilmesi veya gerçek bir demokrasi kurulması mücadelesine katkıda bulunmaları düşünülemez.

Sendika-içi demokrasinin sınırlarının mümkün olduğunca genişletilmesi, toplumda gerçek bir demokrasiyi isteyenlerin önde gelen taleplerinden biridir. Türkiye’de sendikacılığın ortaya çıkışı ve gelişiminin bazı özellikleri nedeniyle, bu talep daha da önemlidir ve günceldir. Sendikaların «işçiler üzerinde bir güç ve işçileri kontrol altında tutmanın bir aracı» olmaktan çıkarılması ve «işçilerin örgütlü güçlerinden biri» haline getirilebilmesinin birinci önkoşulu, sendika-içi demokrasinin sınırlarının mümkün olduğunca genişletilmesidir.

Sendika-içi Demokrasi Nedir?

Sendika-içi demokrasi, sendikayı üye kitlesinin yönetmesidir. Üyelerin sayısının az ve homojen, sendikanın görev ve işlevlerinin sınırlı ve sendikanın tek işçi örgütlenmesi olduğu durumlarda, üyelerin yönetime doğrudan katılması mümkün, yararlı ve gereklidir. Ancak üye sayısının artması ve yapısının heterojenleşmesi, sendikanın görev ve işlevlerinin kapsamlı bir nitelik kazanması ve özellikle de (işçi sınıfının genellikle kesimsel ve kısa vadeli çıkarlarının örgütlü biçimi olan sendikaların yanı sıra) işçi sınıfının uzun vadeli sınıf çıkarlarını temsil eden siyasi partilerin ortaya çıkışıyla, sendikalarda doğrudan demokrasi yerine temsili demokrasi gelişmiştir. Sendikalar, (a) temsil ettikleri işçilerin farklı çıkarlarını uyuşturmaya, (b) özellikle düzen-içi birer kuruma dönüşmeleri sonucunda ortaya çıkan karmaşık ve genellikle uzmanlık isteyen görevleri ve işlevleri yerine getirmeye, (c) sınıfın bütününün uzun vadeli çıkarlarını temsil eden siyasi parti ile uyumlu çalışmaya çaba gösterdikçe, sendika-içi demokrasi konusunda tartışmalar çıkmaya başlamıştır. Ayrıca, sendikaları işçi sınıfı üzerinde bir baskı ve kont-

rol aracı olarak görenlerin devreye girmesi, anti-demokratik sendikal işleyişleri de gündeme getirmiştir.

Sendika-içi demokrasi konusunda üç başlık altında değerlendirme yapılabilir.

Birinci başlık, sendikaları işçi sınıfını baskı ve kontrol altında tutmanın aracı olarak görenlere karşı alınacak tavidir. Sendikaları işçi sınıfı üzerinde bir baskı ve kontrol aracı olarak kullanmak isteyenlere de, bunu gerçekleştirmenin ana aracı olarak anti-demokratik yapı ve işleyişleri kullananlara da kesin bir biçimde karşı çıkmak gerekir. Toplumsal, politik ve ekonomik yapıda köklü dönüşümler isteyenlerin bu konudaki tavrı son derece açıktır. Bugün ülkemizde sendikaların önemli bir bölümünde anti-demokratik uygulamalar vardır. Bunların değiştirilmesi mücadelesi, ülkemizde demokrasinin sınırlarının genişletilmesi ve gerçek bir demokrasinin kurulması mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Sendika-içi demokrasiye ilişkin tartışmalarda ikinci başlık, geniş üye kitlesinin sendika yönetimi ile ilişkisidir.

Bu konudaki bir yanlış yaklaşım, sendika-içi demokrasinin «var» ya da «yok» basitliği içinde ele alınmasıdır. Sendika-içi demokrasi, günümüz toplumundaki demokrasi gibi, çeşitli «tonlarda» vardır. Önemli olan, siyahtan beyaza kadar grinin tonları içinde beyaza giderek daha fazla yaklaşabilmektir.

Sendika-içi demokrasinin «tonunu» belirleyen çeşitli etmenler vardır.

Kapitalist toplumda «gerçek bir demokrasi» yaratmaya çalışanlar genellikle ciddiye alınmaz. Kapitalist toplumun genellikle düzen-içi kurumları olan sendikalarda da «gerçek bir demokrasinin» yaratılması mümkün değildir. Sendikalar konusunda «Ne Yapmalı?»da getirilen sert eleştiri ve yargıları benimseyenlerin bir bölümünün bu kurumlarda gerçek bir demokrasinin işleyebileceğini ummaları ve sendikaların yapılarının buna muktedir olduğunu sanmaları, büyük bir çelişkidir. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ve bunun insanların bilinçlerindeki yansımaları, insanlığın ulaştığı teknolojik ve emek üretkenliği düzeyi ve diğer bazı etmenler nasıl kapitalist toplumda demokrasinin «tonunu» belirliyorsa, sendika-içi demokrasinin «tonunu» da belirler.

Sendikalar bugün çok sayıda üyeli ve işçi sınıfının çeşitli katmanlarını birarada içeren örgütlerdir. Sendikalar, bu yapılarına uygun bir işleyişi (kapitalizmin kısıtları çerçevesinde) yerleştirmek durumundadırlar. Bu koşullarda bir işyeri veya bir bölgenin işçileri özerk davranamaz. Bir işyeri veya bir bölgenin işçileri, kendi çı-

karları ve talepleri ile, sendikanın üye kitlesinin tümünün çıkarları ve talepleri arasında kurulan bir dengeyi kabullenmek zorundadırlar. Eğer tüm işçiler sendikanın genel yönetiminde sağlıklı bir biçimde temsil ediliyorlarsa ve yönetimler çeşitli katmanların farklı çıkarlarının uzlaşmasıyla, bir işyerinin veya bir bölgenin işçilerinin sendikanın yönetiminin kararlarına uyma zorunluluğu, demokrasinin bir gereğidir. Anarkosendikalistler özerklik (otonomi) ile demokrasiyi özdeşleştirirler. Merkezi yapılara karşı çıkararak demokrasinin yerleştirilebileceğini sanırlar. Halbuki sorun «merkezi yapılar» değil, «anti-demokratik işleyen yapılardır.» Merkezîyetçi yapılar kadar ademimerkezîyetçi (özerk, otonom) yapılar da, büyük örgütlenmeler kadar küçük ve yerel örgütlenmeler de anti-demokratik bir işleyişe sahip olabilir. Önemli olan, kaçınılmaz olarak doğan ve işçi sınıfının mümkün olduğunca büyük bir kesimini temsil etmesinde yarar olan bu merkezi ve büyük yapılar içinde, mümkün olduğunca «açık tonda» bir işleyişin sağlanmasıdır.

Sendikalar, kapitalist toplumda genellikle düzen-içi kurumlar niteliğini alarak, çok karmaşık ve kapsamlı görevler ve işlevler üstlenirler. Bu yeni görevler ve işlevler belirli bir uzmanlaşmayı ve yetki devrini gerektirir. Alınması gereken tavır, bu uzmanlaşmayı yadsıyarak ilkeliği savunmak değil, bu uzmanlığın bir «gizlilik perdesi» ve buna dayanan bir ayrıcalıklar sistemi yaratmasına engel olmaktır.

Sendikalar, işçi sınıfının bir kesiminin kısa vadeli çıkarlarını temsil eden ve kendiliğindenci bilincin (kapitalizme tepkinin) hakim olduğu yapılardır. Burjuvazinin denetimi altında ve işçi sınıfı üzerinde bir kontrol aracı olan sendikalarda, işçi sınıfının kendiliğinden tepki ve bilincinin hakim olması, ileri bir adımdır. Ancak, bu tavır, işçi sınıfının kendiliğinden bilincinin abartılması ve yüceltilmesi noktasına da götürülmemelidir. İleri düzeyde işleyen bir sendika-içi demokrasi, (başka unsurların yokluğunda) kendiliğinden bilincin ifade edilmesinden öte bir sonuç doğurmaz. Sendika-içi demokrasiyi mutlaklaştırarak savunanlar, ileri düzeyde bir sendika-içi demokrasinin uygulandığı sendikaların, işçi sınıfının uzun vadeli çıkarlarını temsil eden partilerle çelişkiye düştükleri durumlarda kendiliğindenciliğin yanında yer aldıklarını kavramaları gerekir.

Özetle; sendika-içi demokrasi önemlidir, ancak mutlaklaştırılmamalıdır. Sendikalar demokrasi okulları olmalıdır. Ancak, sendikalarda uygulanan demokrasinin sınırları ve düzeyi, sendikaların da bir parçasını oluşturduğu kapitalist sistemce belirlenir. Kapitalizm çerçevesinde sendika-içi demokrasinin uygulanabilen ve bu nedenle de uğrunda mücadele edilen «tonu», birçok etmene bağlı ola-

rak sürekli değişir. Ayrıca, sendikaların kapitalizme bir tepkinin ifadesi olduğunu, ancak bu tepkinin sınıfın bir kesiminin kısa vadeli çıkarları temelinde bir kendiliğindencilikle sınırlı olduğunu da unutmamak gerekir. Kapitalizm çerçevesinde mümkün olduğunca iyi işletilen sendika-içi demokrasi bu kendiliğindenci tepkinin ifadesinden öte bir sonuç doğurmaz. Bu ifade ediliş de çok önemlidir ve gereklidir, ancak mutlak değildir. Sınıfın bütününün uzun vadeli çıkarlarının temsilcisi olan siyasi partilerin kararları ve önerileri ile sınıfın bir kesiminin kısa vadeli çıkarlarının, kapitalizm koşullarında mümkün olduğunca iyi işletilen sendika-içi demokrasi çerçevesinde formüle edilen biçimi çelişebilir.

Sendika-içi demokrasi konusu, (1) sendikaları bir kontrol aracı olarak kullanmak isteyenlere karşı alınacak tavır ve (2) geniş üye kitlesinin sendika yönetimi ile ilişkileri başlıkları dışında, üçüncü bir başlık olarak da, sendikalarda farklı siyasi görüşleri savunanların karşılıklı ilişkileri açısından değerlendirilebilir.

Sendikaların toplumsal ve politik yaşamdaki büyük ve genellikle giderek artan önemi, siyasi örgütlenmelerin sendikalarda kendi görüşlerinin egemen olması için sistemli bir çaba içine girmelerine yol açmıştır. Siyasi partiler, özellikle de kapitalizme veya kapitalizmin çeşitli düzeylerdeki sonuçlarına şu ya da bu düzey ve biçimde karşı olan siyasi örgütlenmeler, sendikalara ilişkin programları çerçevesinde sendikalar içinde etkinlik gösterirler.

Sendika-içi demokrasi konusunda değerlendirilmesi gereken önemli bir nokta, farklı siyasi görüşlerin sendikalar içinde yönetime gelmek için mücadele edebilmeleridir. Sendikalar, kapitalizmin sonuçlarına karşı işçi sınıfının genel ve ortak, kendiliğinden bir tepkinin ifadesidir. İşçi sınıfının belirli bir ülkedeki siyasi bilinç ve deneyim düzeyine bağlı olarak, sendikalar, kapitalizmin olumsuz sonuçlarının önlenmesi ve hatta kapitalizme alternatif yapıların ve bunların kurulmalarına ilişkin ortak görüş ve tavırların ifadeleri de olabilir. Önemli olan, sendikaların, işçi sınıfının en geniş kesimlerini biraraya getirebilmesidir.

Sendikaların mücadelesinin niteliği ve biçimi ile sendikaların kapsayacağı işçi kitlesi birbiriyle çelişebilir. İşçi sınıfının oldukça duragan olduğu dönemlerde, sendikaların genel siyasi mücadeleye ilişkin aktif tavırları, sendikalarda örgütlü işçi sayısının artmasını önleyebilir. Buna karşılık, işçi sınıfının genel siyasi talepler doğrultusunda hareketlendiği dönemlerde sendikal faaliyetin sınırları (sendikacılığın aşılmış olması nedeniyle) çok geniş olmayabilir. Önemli olan, sendikaların sınıf mücadelesi içinde önemli olduğu du-

rumlarda en geniş kitlenin temsil edilmesinin sağlanmasıdır ve sendika ile siyasi partinin işlev ve görevlerinin karıştırılmamasıdır.

Bu konularda siyasi örgütlenmelerin farklı görüşleri olabilir. Sendikalarda bu siyasi örgütlenmeler farklı görüşlerini özgürce dile getirebilmeli ve savunabilmelidir. Sendikalarda yönetimlerin bu farklı siyasi örgütlenmelerin yansıyabileceği nispi temsille mi, yoksa yalnızca çoğunluğun taraftarlarından mı oluşturulacağı, her somut durum için ayrıca karar verilmesi gereken bir konudur. Önemli olan, sendikalarda siyasi hoşgörünün sınırlarının genişletilmesi, özgür bir tartışma ortamının sağlanması ve tasfiyeciliğin önlenmesidir.

SENDİKA-İÇİ DEMOKRASİ KONUSUNDA (ÜYE-SENDİKA İLİŞKİSİ AÇISINDAN) FARKLI YAKLAŞIMLAR

Üye ile sendika arasındaki ilişki açısından değerlendirildiğinde, kapitalist toplumda sendika-içi demokrasinin uygulanabileceği umulan ve uğrunda mücadele verilen «tonu» konusunda farklı görüşler vardır. Bunlar, farkında olunan veya olunmayan değişik «sendika» anlayışlarından kaynaklanır. Sendikalar konusunda görüş belirten her kişi, bu olgunun temel nitelikleri, işlevleri, kapasitesi ve görevlerine ilişkin bir değerlendirmeden hareket eder. Görüşler bütünlükten yoksunsa, sendikalara ilişkin değerlendirme ile sendika-içi demokrasinin gerçekleşebileceği umulan ve uğrunda mücadele edilen «tonuna» ilişkin görüşler ve öneriler birbiriyle çelişir.

Anarkosendikalistlere göre, sendikalar kapitalist düzeni dönüşlevleri ikincil önemdedir. Anarkosendikalistler kafalarındaki yeni yapının temel taşları ve daha kapitalist toplumdaki çekirdekleridir. Bu anlayışa göre, sendikaların kapitalist toplum çerçevesindeki işlevleri ikinci önemdedir. Anarkosendikalistler kafalarındaki yeni toplumda amaçladıkları ilişkileri daha kapitalist toplumdaki sendikalarında gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu, kendi mantığı içinde, tutarlı bir tavidir. Bazı marksistlerin parti-içi demokrasi konusundaki duyarlılıklarını anımsatır. Bu durumda, anarkosendikalistler açısından kapitalist toplumda bile (ve özellikle daha kapitalist toplumdayken) sendika-içi demokrasinin en katılımcı ve mükemmel biçimiyle («bembeyaz») yerleştirilmesi ve işletilmesi mümkündür ve birincil önemdedir. Anarkosendikalistler kendiliğindencilige umut bağladıklarından, sendika-içi demokrasiyi en katılımcı ve mükemmel biçimiyle uygulamaya çalışmaları da kendi içinde tutarlıdır. Ancak, daha önce değinildiği gibi, küçük, yerel ve ademimerkeziyetçi

özerk yapıların demokrasiyi en mükemmel biçimiyle doğuracağına inanırlar.

Kapitalizmde demokrasinin sınırlarının «gerçek bir demokrasiye» kadar genişletilebileceğine, kapitalizmin temel özelliklerinin «demokrasi» önünde bir engel oluşturmayacağına inananların yaklaşımlarında da sendika-içi demokrasi önemlidir. Ancak bu reformist yaklaşımda «demokrasi» ve «sendika-içi demokrasi» anlayışları oldukça sığ ve biçimseldir. Reformistler için sendikaların kapitalizm çerçevesindeki ve kapitalist toplumu tedrici bir süreç içinde dönüştürmedeki rolleri son derece önemlidir. Bu önemli işlev ile sendika-içi demokrasi çeliştiğinde, «realist» bir yaklaşımla sendikanın işlevlerini savunurlar.

Kapitalist toplumun dönüşümüne politik-toplumsal sıçramalar açısından yaklaşanlar için bu sıçrayışta bu biçimiyle sendikaların işlevleri, kapasiteleri ve görevleri sınırlıdır. Bu anlayışa göre, sendikaların büyük bir bölümü düzen-içi bir nitelik kazanmıştır. Sistem, bazı buhran dönemlerinde bir bütün olarak sendikacılık hareketinin meşruluğunu sorgulasa da, genel olarak sendikacılığın sistemle bütünleşmesini yeğler. Bazı koşullarda düzen-dışı kalmış sendikalara rastlansa da, mevcut düzenin kurallarına göre faaliyet göstermeyi kabul eden ve bunun karşılığında düzenin sağladığı bazı güvencelerden yararlanan düzen-içi sendikalar büyük çoğunlukta. Ayrıca, sendikalar, işçi sınıfının bir bölümünün kısa vadeli çıkarlarının hakim olduğu ve kendiliğindenci düzeyde bir sınıf bilincinin ağır bastığı örgütlenmeler olarak kabul edilir.

Bu anlayış içinde de farklı yaklaşımlar vardır. Bir görüşe göre, sendikaların «düzeni radikal bir biçimde dönüştürmenin ikincil araçları» («Parti»ye bağımlı araçlar) haline sokulması mümkündür. Bu görüş, düzen-içi sendikalarda düzen-karşıtı eğilimlerin ağır basabileceğine, sendikaların toplumsal-politik sıçramalarda etkili kılınabileceğine ve yeni koşullara uyan yeni bir yapıya dönüştürülebileceğine inanır.

Sendikalara bu açıdan yaklaşanların denetimindeki sendikalar genellikle pek demokratik bir işleyişe sahip değildir. Artık sendikanın programı, kapitalizmin sonuçlarına karşıtlık değil, kapitalizmi belirli bir biçimde dönüştürmektir. Bu durumda, kapitalizmin sonuçlarına karşı olup başka bir dönüştürme programı benimseyenler genellikle bu sendikalardan tasfiye edilir. Sendika-içi demokrasi de, birçok durumda başka amaçlara feda edilebilir.

Bu anlayış içindeki diğer bir görüşe göre ise, düzen-içi sendikaların işlevleri ve kapasiteleri daha sınırlıdır ve buna koşut olarak da, görevleri daha azdır. Görevleri, işçilerde sınıf bilincinin, toplu davra-

nışın, toplumda ve kendi örgütlerinde demokrasiye sahip çıkma uygulama ve alışkanlığı ve geleneğinin yerleştirilmesinin, kendi öz gücüne güven sağlanmasının ve (mümkün olduğu koşullarda) yepyeni bir toplumsal-politik-ekonomik yapının benimsenmesinin sağlanması ile sınırlıdır. Düzen-içi birer kurum olarak kurulan sendikalar toplumsal-politik sıçramalara genellikle ayak uyduramaz. Sıçrama dönemlerinde kitlelerin örgütlenmesinde yeni biçimler ortaya çıkar. Yeni toplumun kurulma ve güçlenme dönemlerinde ise, yeni görevlere uygun daha farklı kitle örgütlenme biçimleri oluşur. Bu görüşe göre, kapitalist toplumda düzen-içi kurumlar olan sendikaların işlevleri ve sendika-içi demokrasinin sınırları bir noktadan öteye götürülemez. Sıçrama dönemlerinin kitle örgütlenmeleri (sovyetler, konseyler, v.b.) ve yeni toplumun kitle örgütlenmeleri ise işlevleri ve iç demokrasî açısından çok farklıdır.

Kanımcı savunulması gereken bu görüştür. Bu görüş çerçevesinde sendika-içi demokrasi mümkün olduğunca geliştirilmeye çalışılır, ancak sendika-içi demokrasinin önünde kapitalizmden, üretim teknolojilerinden ve diğer birçok etmenden kaynaklanan engellerin de olduğu bilinir. Sendikaların genellikle düzen-içi birer kurum olduğu, yönetimine düzen-karşıtı insanlar gelse bile, işçi sınıfının duragan olduğu dönemlerde sendikaların düzeni kökten dönüştürme mücadelesine doğrudan katılamayacağı, ancak dolaylı katkılarının olabileceği, işçi sınıfının bir bütün olarak hareketlendiği dönemlerde ise yeni mücadele koşullarına uygun yeni örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkacağı düşünülür. Sendikaların işleyişi de bu toplumun genel işleyişini önemli ölçüde yansıtır. Demokrasinin son derece sınırlı bir ölçüde var olduğu bir toplumda yaşayan ve bu durumu bir ölçüde kabullenmiş insanların, kendiliğinden tepki bilinciyle oluşturdukları kitle örgütlerinde uygulanabilecek demokrasi düzeyi çok farklı olamaz. Kapitalizm bataklığı kurutulmamışken, bataklık bölgesinde arzulanan nitelikte binalar kurulamaz.

Bu yaklaşımın amacı, sendikalarda bugün görülen anti-demokratik uygulamaları ve bunların çoğunun sorumlusu bazı sendika yöneticilerini «mazur göstermek» değildir. Bugün görülen anti-demokratik uygulamaların ve bunların sorumlularının değiştirilmesi için her türlü mücadele verilmelidir. Ancak sendikalarda «gerçek bir demokrasinin» kurulması çabasında bir noktadan ileriye gidilemeyeceği de bilinmelidir.

Sendika olgusunun kendisi ve düzenle ilişkileri zaman içinde büyük değişiklikler göstermiştir. Sendikal örgütlenmelerin yasalarla düzenlenmediği ve hatta yasaklandığı ülke ve dönemlerin düzen-

dışı ve belki de düzen-karşıtı sendikaları için yukarıdakilerden farklı değerlendirmeler yapılmalıdır.

Bugün sendika-içi demokrasi konusundaki ayrılıkların bir bölümü bilinçlidir ve sendikalara bu farklı bakışlardan kaynaklanmaktadır. Ancak, sendikaların toplumsal-siyasal sıçramalarda belirleyici ve hatta fazla rol oynamayacağına, sendikal bilincin işçi sınıfının kendiliğindenci bilinci olduğuna ve sendikaların işçi sınıfının kesimsel kısa vadeli çıkarlarını temsil ettiğine ilişkin değerlendirmeler yapmasına karşın, sendika-içi demokrasi konusundaki beklentileri ve istekleri anarkosendikalistlerinkine yakın görüşlere de rastlanmaktadır. Bu tür çelişkiler iç tutarsızlıkların ifadesidir.